

УДК 342.71

Віктор Вікторович ЛАЗАРЄВ,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри загальноправових дисциплін

факультету № 6 (права та масових комунікацій)

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ ГРОМАДЯНСТВА

Для сучасного державознавства твердження про населення як атрибут держави є аксіоматичним. При цьому під населенням здебільшого розуміється сукупність людей, які проживають на певній території, здійснюють свою життєдіяльність у межах адміністративної чи політичної одиниці. Для належного розв'язання комплексу питань, що постають перед державою з приводу регулювання правового статусу певного кола фізичних осіб – громадян, – потрібен спеціальний механізм. Таким механізмом і виступає інститут громадянства. Для здійснення належного дослідження зазначеного інституту проаналізуємо найбільш поширені однотипні визначення цього поняття.

У дореволюційній літературі підходи до визначення громадянства мали досить спрощений вигляд. Наприклад, видатний російський державознавець О. Д. Градовський зазначав, що під іменем підданства або громадянства розуміється сукупність відносин, які пов'язують людську особистість із даною країною та її урядом. Б. М. Чичерін звертав увагу на сутнісну тотожність понять «громадянство» і «підданство»: «Громадянин є особа, як член держави. У цій ролі він має права й обов'язки. Власне громадянином особа називається як така, що має права. Як підпорядкована державі, або як така, яка має обов'язки, вона називається підданим. Це два терміни, що означають одне й те саме поняття з двох різних точок зору». Ф. Ф. Кокоскін, погоджуючись із такою думкою, зауважував, що громадяни (піддані) «є не тільки окремими від держави суб'єктами, котрі вступають у юридичні відносини з нею, але й членами держави, складовими елементами державної особи».

З історичним розвитком конституційно-правової науки підходи до розуміння громадянства поступово ускладнювалися й диференціювалися, акценти робилися на дедалі більшу кількість його аспектів і проявів, спостерігалися намагання виробити якомога більш абстрактну теоретичну конструкцію, в якій би органічно поєднувалися формальні й матеріальні ознаки.

Відомий український конституціоналіст Ю. М. Тодика запропонував таке визначення: «Громадянство – постійний правовий зв'язок людини з державою, що проявляється у сукупності їх взаємних прав, обов'язків і відповідальності, заснований на визнанні й повазі гідності та основних прав і свобод людини». Як бачимо, тут акцент робиться на зовнішніх, формально-юридичних проявах та соціально-психологічному підґрунті громадянства. Подібне визначення громадянства підтримують також М. І. Суржинський, І. В. Яковюк, С. А. Янковський.

Знаний вітчизняний конституціоналіст О. Ф. Фрицький наголошує на суттєвих ознаках громадянства, зауважуючи, що воно являє собою «правовий зв'язок особи з державою, який не обмежений у часі та просторі, ґрунтується на юридичному визнанні державою даної особи своїм громадянином і, як наслідок, обумовлений взаємними правами та обов'язками громадян і держави у випадках, зазначених у законі».

В. О. Серьогін стверджує, що громадянство (підданство) – це особливий правовий стан, тобто «стійке, тривале правовідношення між фізичною особою і державою, що породжує спеціальний політико-правовий статус особи, її здатність бути повноправним учасником політичного життя країни». Подібний підхід поділяють й інші автори, зокрема А. М. Головистікова і Л. Ю. Грудцина, О. О. Майданник, В. М. Шаповал.

Р. Ісмаїлов підкреслює, що громадянство являє собою політико-правовий зв'язок особи з державою, є важливим свідченням суверенітету держави. В. В. Лазарев визначає громадянство як стійкий політико-правовий зв'язок людини і держави, згідно з яким на неї поширюється суверенна державна влада як у межах держави, так і поза її кордонами. П. Ф. Чалий говорить про громадянство як про невід'ємну ознаку держави і її суверенітету, без якої вона не може існувати.

У спеціальній літературі зустрічаються також наступні визначення: «громадянство – приналежність людини до тієї чи іншої держави; «постійний правовий зв'язок з державою, що виявляється у їхніх взаємних правах та обов'язках», тощо.

Автор дисертаційного дослідження конституційно-правових основ громадянства України Б. Р. Бедрій вважає, що громадянство України є «комплексним, стійким правовідношенням за участю особи та української держави, змістом якого є взаємні права й обов'язки сторін».

Таким чином, у сучасній конституційно-правовій науці можна визначити такі основні підходи до розуміння поняття громадянства:

- громадянство – належність особи до держави;
- громадянство – правовий зв'язок особи з державою;
- громадянство – політико-правовий зв'язок особи з державою;
- громадянство – особливий правовий стан.

Чинним Законом України «Про громадянство України» встановлено: «Громадянство України – правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках». Законодавство України демонструє підхід до громадянства як до правового зв'язку особи з державою.

Отже, під громадянством варто розуміти саме правовий зв'язок з державою, виходячи зі зв'язку держави і особи як певного виду правовідносин. При цьому, з огляду на тривалість і стійкість таких правовідносин, можна говорити про громадянство як про правовий стан. У даному аспекті між підходами до визначення громадянства у Ю. М. Тодики, О. Ф. Фрицького, В. О. Серьогіна, О. О. Майданник суперечностей немає. Така однотайність уявляється найбільш слушною, до того ж цілком узгоджується з позицією вітчизняного законодавця у даній сфері.

Одержано 29.03.2016

УДК 342.7»1918»(477)

Ігор Альбертович ЛОГВИНЕНКО,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та історії держави і права

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ (КВІТЕНЬ–ГРУДЕНЬ 1918 РОКУ)

В історичній та історико-правовій літературі з часу існування Української Держави і до сьогодні тривають дискусії щодо сутності гетьманського правління в 1918 році. Так, В. Греченко, О. Ярмиш вважають, що влада гетьмана це «надзвичайне поєднання монархічних та диктаторських засад», Ю. Осадчий стверджує, що форму правління, яку було запроваджено за П. Скоропадського, можна вважати за перехідну від парламентської до президентської республіки. Історик права В. Капелюшний зазначає, що в результаті державного перевороту Україна з демократичної республіки перетворилася